

Herczeg Mihály:

Jeles napok Székkutason és környékén

I.

A vásárhelykutas vasúti megálló körül egy kis faluszerű település alakult ki a 20. század első évtizedeiben. Ennek lakói főleg a környező tanyavilágból kerültek ki. A határ nyugati részét a vásárhelyi szállásföldek részeként az ottani jobbágyok népesítették be. Ezeken a várostól távol eső földeken a későn (1776-ban) érkező katolikus telepesek jutottak jobbágytelekhez. A mai Pusztaszéli úttól keletre eső terület a közlegelő „elkülönözéséig” teljesen lakatlan volt. Hatalmas gulyák, ménesek, juhnyájak legeltek itt. A „juhszállás” kifejezés innen ered. A Pusztaszéli kiosztása 1850-ben úgy történt, hogy akinek a szállásföldje közel esett a Pusztaszélihez, annak lehetőleg a közelben mérték ki a legelőjárandságát. Így érthető, hogy miért éppen a szőrháti, csicsatéri Rostások, Juhász Nagyok, Muzsikok, Herczegek kaptak itt földet. De sorolhatnánk a Maczelka, Líbor, Kokovai, Udvari, Pál, Fejes stb. családokat is. Még az 1930-as évek népszámlálási adataiból is kiolvasható ez az arány.

A dűlő neve	A lakosok vallás szerinti megoszlása		
	R. katolikus	Református	Evangélikus
Apróhalom	54	37	16
Borosszék	64	44	20
Hármashatár	63	33	13
Mágocsi oldal	100	63	20
Vöröshalom	94	44	29
Fecskés	172	169	22
Kanászhalom	113	141	15
Sóstó	93	55	39

A népszokásokat illetően vegyük figyelembe, hogy a 18. század végén Vásárhelyre telepített felvidéki katolikus családok utódai az ottani falusi népszokásokból valamiképp megőrizhették. A vásárhelyi református családok (Cs. Hódi, Kenéz, Lázár, Zsarkó stb.) már csak a vallási különbség miatt is más szokásokhoz ragaszkodtak (pl. böjtölés). A határ

keleti részére beszivárgó orosháziak (a Szemenyei, Ádász, Dimák, Ravasz, Csmela) a dunántúli evangélikus hagyományokat ápolták. A tanyás települési forma nem kedvezett az olyan szoros közösséget feltételező falusi szokások fennmaradásának, mint pl. a májusfa állítás, a kiszebaba égetés, fonóba járás, Szent Iván-éji tűzugrálás stb.) 1848-tól 1960-ig az itteni szabad parasztok tanyás gazdálkodást folytattak. A mezőgazdálkodás sikere nagymértékben függött az időjárástól, a betegségektől, a családi kapcsolatok alakulásától. Éppen ezért a velük kapcsolatos hiedelmek, babonás szokások, mágikus cselekvések még a 20. században is fennmaradtak, - bár egyre inkább csökkent a jelentőségük.

A parasztélet rendje követte az évszakok változását. Ehhez igazodtak a munkával kapcsolatos teendői, pihenése, ünnepi szokásai. A természet örök körforgásához kötődtek a századokon át kialakult egyházi ünnepek, a jeles napok.

A keresztény ünnepek mögött pedig megtaláljuk a régebbi korok megfelelőjét. Közismert, hogy a téli napforduló a fény győzelme a sötétségen. Ezt ünnepeljük karácsonykor.

A természettel szinkronizáló szokások felszámolása felgyorsult az 1960-as évek nagyüzemesítése folytán. Feleslegessé váltak a régi szokások, hiedelmek...

Amíg a nagyon idős emberek emlékeznek rájuk, érdemes még egyszer áttekintenünk őket. Annál is inkább indokolt a saját múltunk megismerése, mivel napjainkban teljesen gyökértelen szokás-sorozat meghonosítása folyik...

Gondolunk itt az amerikai civilizációból néhány év óta ránk oktrojált Valentin napra, a halottak napját kiváltó „röhögő Halloween”-re, a karácsony lényegét teljesen megcsúfoló „karácsony biznisz-re”, vagy a húsvét előtti negyvennapos magába-szállás helyetti hatvannapos csokoládé-nyuszi s egyéb, - kizárólag üzleti hasznot szolgáló reklám dömpingre. A lélek ünnepe helyett az emberek adósságba keverik magukat, csakhogy megfeleljenek a vásárlási láz szuggesztív követelményeinek.

Újabban azt tapasztaljuk, hogy egyes szakdolgozatok írói a jeles napok feldolgozásakor szakítanak az esztendő szakrális és egyben természetű tagolódásával. A polgári naptár szerinti január elsejével kezdik tárgyalni a témát, mintha meg lehetne szakítani az egymással összefüggő ünnepek sorát. Mi Bálint Sándor okfejtésére hagyatkozunk.¹

„Az egyházi év liturgikus rendje, adventtől-adventig terjedő időszaka voltaképpen az európai népeknek hosszú évezredek alatt kialakult szemléletéhez igazodik: az évszakasz a téllal kezdődik és az ősszel végződik. A tél eszerint mágikus előkészület és erőgyűjtés az esztendő nagy gyakorlati feladataira, a természet rendjéhez igazodó emberi munkára. Önkényes és sok tekintetben zavaró volta tehát az esztendő hagyományvilágát a naptár polgári rendje szerint újév napjától Szilveszterig tárgyalnunk.”

Hasonló nézeteket vall Krupa Gyula is.²

András napjával kezdődött tulajdonképpen az adventi időszak, - bár Katalin napján már ráutaló mondóka járta:

„Ha Katalin kopog,
a karácsony locsog”

Advent első napja után a táncos mulatságok karácsony másnapjáig szüneteltek. Az 1920-as évek közepétől a faluban roráté, hajnali misére jártak az öregasszonyok meg a gyerekek. Amikor még öt-hat lány várt a sorára, mikor viszik már feleségül, András napján bőjtöltek a lányok. Éjszakára férfi ruhadarabot dugtak a párnájuk alá, abban a hiszemben, hogy álmukban meglátják a jövődöbelijüket. András napján megkezdődtek a disznóvágások. Ha valakinek ezen a napon, vagy ennek közelében volt a nevenapja, nagy disznótort tartottak. A Pusztában igen elterjedt név a Ferenc. Erre a napra is vonatkozott a disznóvágás szokása.

¹ Bálint Sándor: A Szögedi Nemzet. Szeged, 1980. 213. p.

² Krupa Gyula: Jeles napok a Békéscsabán és környékén élő szlovákoknál. Békéscsaba, é.n.

Szent Miklós napjáról sok összevisszaságot írnak újabban. Tudomásunk szerint sohasem volt parancsolt ünnep! Kultusza városi körökben terjedt: a mészárosok, tőzsérek, vízimolnárok céhe kultiválta a tiszteletét. Annak idején a középkori diákok dramaturgiai megjelenítésében Miklós püspök kikérdezi, imádkoztatja és végül jutalmazza a „jó gyerekeket”. Ezekben a játékokban szerepelt mellette a virgáccsal büntető krampusz, a szarvakkal ellátott ördög ijesztő alakja. Városi, polgári hatása a 20. században kezdett elterjedni nálunk is a Mikulás titokzatos ajándéka, amelyet a szépen kitisztított cipőkbe helyezett el. Az 1920-as években alma, dió, szentjános-kenyér került az ablakba helyezett cipőkbe. A gyerek fantáziáját nagyon izgatta, hogy kerül a csukott ablakon át az ajándék a szobába. (Néhol a szomszédot is bevonták ebbe a játékba). Jobb módú családoknál boltban vásárolt csemegék, egy füzér füge, egy-két narancs, majd később csokoládéból készült mikulás figurák. A virgácstól sok gyerek nagyon félt. A vele való ijesztgetés hatásos fegyelmező eszköznek bizonyult...

Luca napja (december 13.)

A Gergely-féle naptárreform előtt ez a nap évkezdő napnak számított. A téli napforduló napjaként rengeteg hiedelem és szokás kötődött hozzá. Luca estéjén az ablakot zárva kellett tartani, hogy a gonosz ne tudjon behatolni. Sokan egész nap ki sem mozdultak a tanyából. Pénz kiadásáról pedig szó sem lehetett. Nem volt szabad varrni, kenyeret sütni. Bár e szokások eredeti indoklása már elhomályosult. A tyúkok fenekét hajnalban a kemence fűtésénél használatos piszkafával kellett megszurkálni, hogy egész évben jól tojjanak. (Persze nem „tüzes piszkafával”, mint ahogy a való életet nem ismerő néprajzkutató állítja!). Mondókát is mondtak eközben még a húszas években is:

„A mienk tojjon
a másé kotojjon!”

A lucaszék készítésének nagyobb a füstje, mint a lángja! Mindenki hallott róla, de a kutas határban egyetlen ember se látta. Ahhoz, hogy valaki az éjféli misére eljusson, ahhoz katolikus templom is kell. Kutason csak 1925 óta van ilyen. A távoli Vásárhelyre, Orosházára meg aligha törekedett volna boszorkányt látni bárki is. Ez a szokás inkább a sűrűfalvas vidékeken fordulhatott elő. 1905. december 14-én írta a Vásárhelyi Híradó: „mikor készen van a szék, elviszik éjféli misére és közel az oltárhoz ráülnek és innen meglátják a környék összes boszorkányait. Ma már Luca-széket nem is igen lehet látni a templomban.” Krupa András szerint a lucaszék (stolec) és a luca-ostor (bič) készítését a múlt (19.) század végén nem észlelte Tótkomlóson Gajdác Pál.³ Herczeg István pusztaszéli lakos az 1890-es években a belsőmajori uradalmi kápolnába igyekezett az éjféli misére. Amikor a sámsoni csárda előtti temetőhöz ért, a kripták közül kilépett egy boszorkány. Herczeg István nem ijedt meg tőle, hozzá ugrott, és lerántotta róla a fehér lepedőt. A bujkáló holdvilágnál felismerte: „Majorné ez, ögye mög a fene!” – többé sohasem félt a boszorkányoktól.

Sokkal realisabb hagyomány a lucapogácsa sütése. Ezt a zsíros pogácsát még napjainkban is megsütik az asszonyok, - de már az eredeti jelentés nélkül. Ugyanis már nem tűznek bele tollat, mint a régiek, akik a toll elégségből annak halálára következtettek, akié volt a pogácsa. Másoktól úgy hallottam, a lucapogácsába cédulára felírt fiúneveket sütöttek a lányok, hogy megtudják, ki lesz a jövendőbelijük.

A luca-kalendáriumot egészen a legutóbbi időkig figyelték, - sokan följegyzést készítettek róla abban a kalendáriumban, amelyikben föl volt írva, mikor folytatott a Bimbó.

A Luca utáni 12 nap időjárás körülményeiből következtettek a jövő év hónapjainak időjárására, elsősorban a csapadék várhatóságára. De olyan pontossággal, hogy a reggeli órák a hónap elejének feleltek meg stb... Mások a hagymakalendáriumra esküdtek. A 12 vöröshagyma levélbe este beleszórt só reggelre megmutatta, melyik hónapban lesz csapadék. A lucabúza sarjztatása ősi primitív természetvarázsló, vegetációs kultusból vált szinte

³ Gajdác Pál: Tót-komlós története, Gyoma, 1896.

liturgikus hagyománnyá. A Luca napján tányérkába helyezték, naponta langyos vízzel öntözött búza karácsonyra kizöldült. A karácsonyi asztalon is helyet kapott. Több volt mint dekoráció! Más családoknál a sublót tetején helyezték el két cserépnyi zöld búzát a selyempapírral betekergetett életfa két oldalán. Ünnepe után a jószágokkal megetették, - egészségmegőrző céllal. A kutasi asszonyok néhány cserép lucabúzával a templomban az oltárt is díszítették.

Kántálás.

Zárt településeken bizonyos ünnepek előtt országszerte szokás volt a kántálás, vagyis a fiatalok csoportosan házról házra jártak, és az ünnepnek megfelelő énekeket énekeltek. Szatmár megyében pl. egyik énekük ez volt:

„Krisztus urunknak áldott születésén
Angyali verset mondjunk szent ünnepén.”

Ez a szokás a mi vidékünkön is ismerős lehetett. Amikor a székkutasi vasúti megálló még Sámson névre hallgatott, a tanyavilág szorosán Vásárhelyhez kötődött, - hiszen csak az kapott tanyatelket, akinek a városban háza volt. Török Károly néprajzi gyűjtő (meghalt 1875-ben) így írta le a vásárhelyiek kántálását:

...”az öregebbek ott ülnek fenn az asztal körül, beszélgetnek, borozgatnak, - a fiatalok kártyáznak dióra meg mogyoróra; vége a vacsorának, rá érnek a kártyával tölteni az időt. Elkészítették már a hagyma-kalendáriumot is, ott van az ablakban sorjába állítva tizenkét vereshagyma darab, mindegyik tele töltve vízzel s elnevezve az első januáriusnak, a második februáriusnak s így tovább, s a melyikből holnap reggelre kiapad a víz, a jövő esztendőben az a hónap száraz leend. Ott van még az ablakban továbbá ugyanannyi fél dióhaj, tele töltve vízzel, valahány tagja a családnak, meg van mondva: ez a Péteré, ez a Pálé, - oszt a kiéből kiapad reggelre, az a jövő esztendőben bizonyosan meghal.

Amint ütik, csörög a dió, egyszer csak oda bötönik az ablak alá a mécsvilágra, mint a kinn szorult veréb, három vagy négy köszöntő gyermek, elkezdik borotva-éles hangon énekelni: „Karácsonnak éjszakáján”, mondják erősen. Egy legény éppen el akarja őket kopogtatni, midőn a gazda megszólal:

- Ne bánts, Pali, hadd mondják el. Egy-két krajcár nem a világ!

Mikor eléneklik a köszöntőt, egyik közülük „szerencsés jó estét, nem ilyen szomorú hanem örvedetesebb karácson-estét kíván, hogy érjenek”, - aztán rákezdik mondani azokat a furi rigmusokat: a gyermekek ott a kuckónál úgy fülelnek, úgy megnevetnek rajta, hogy jobban se kell. A rigmusok végeztével gazduram előkeresi a zacskóját, kinyújt nekik az ablakon, vagy a szolgáló által küld ki egy pár krajcárt, mellyel aztán a másik ablak alá mennek kántálni.”⁴

Kis József (sz. 1865) csordás az ezerkilencszázharminc években még elmondta unokájának azt a karácsonyi köszöntőt, amelyet gyerekkorában tanult:

„Bor, búza, békesség szálljon házatokra,
Egy kis garaskát kérek a markocskámba.
Adjátok ki hamar, hadd menjek dolgomra,
Mer másutt is várnak a jó mézes borral.
Ha ki nem adjátok, ördögséget tudok,
Hármat közületek mindjárt kiragadok.
Egyiket a szúcsöt, másikat a vargát,
Harmadikat a gazdasszony legkisebb lányát, a Jutkát”

„Karácsonynak éjszakáján, Jézus születése napján
Örüljünk és örvendezzünk, mert a Jézus ma született!”

„Nincs a Jézusnak subája, sem sarkantyús kiscsizmája,

⁴ Nagy Miklós: Magyarország képekben. é.n. 229.p.

Miből volna hát subája, mikor elvész báránkjája.
József is volt édesatyja, ki jászolban ápolgatta.”⁵

Betlehemezés.

A kántálásnál jóval tovább élt a betlehemjárás országosan elterjedt szokása. Az időpontja nem egészen egységes. Békés vármegyében az egész adventben szilveszterig, Gömör-Kishont vármegyében karácsony vigiliáján, Kassán csak karácsony este járták.

Török Károly fentebb idézett leírása hű képet fest az itteni betlehemezésről.

„Alighogy eltávoztak a köszöntők, kevés idő múlva bekiált valaki az ablakon:

- Szabad-e bevinni a Betlehemet?!

Nosza felugrál a gyerekség apraja, nagyja:

- Jaj, édes apám! Nézzük meg a kis Jézust!

Az öreg aztán kiszól: „Hozzátok be na!”

Kis vártatva imhol jön a fehérbe öltözött angyal, a fején püspöksüveg, egyik kezében pálcza, másikban egy tornyos templom alakú papiros alkotmány, azt felteszi az asztalra, elkezd énekelni. A gyermekek odamennek a Betlehemhez, bekukucsálnak az ajtaján, örülnek a sok kis báránynak, a kis juhásznak, meg a kis Jézuskának, a ki most is ott fekszik a jászolban, mellette áll az édes anyja is; és ezt mind nagyon jól lehet látni, mert hát gyertya ég benne. – Aztán bejönnek egyenként a pásztorok, kifordított subában, gamókkal, kajla bajusszal, még kulacs is van náluk; beszélnek, lefeküsznek, - megint felkelnek, beszélnek furcsábbnál furcsábbakat; aztán annak olyan jó ízűt lehet nevetni! Utoljára megint énekelnek mindnyájan, avval szedik a sátorfájukat, megajándékozzák őket, s eltakarodnak.”⁶

Török Károly leírása a kutasi határra is ráillik. Később a kicsiny faluban dr. Olajkár Alajos plébános úr előre bekérte és ellenőrizte a szöveggönyvüket, - mivel a betlehemesek szövege már nagyon eltért az eredeti szándéktól, - nemcsak tréfás bemondások élénkítették a cselekményt, de komikumba, olykor triviálisba tolódott. A tanyavilágban nem tartották be olyan szigorúan a szöveggönyvet. Ott már délután elindult a nagyobb fiúkból, meggyérési legénykékből verbuválódott kis csapat. Karikás ostorokkal nagyokat durrogtatva haladtak a dűlőutakon, pánikba kergetve a kutyákat. Bent a faluban a húszas-harmincas években az iskola tanítói rendeztek műsoros délutánokat, melyeken „pásztorjátékot”, nemegyszer többfelvonásos színdarabot adtak elő a tanulók.

Az 1950-es években a betlehemjárás is elmaradt, mint ahogy a „Szállást keres a szentcsalád” nevű ájtatossági forma is nemkívánatos lett. A hatalom mindenben a klerikális reakció összeesküvését gyanította és üldözött minden ilyen házaknál történő „titkos” összejövetelt. A harmincas évek közepétől a negyvenes évek végéig virult ez a hitbuzgalmi forma. A szálláskereső Szent Család tiszteletére kilenc család összeállt, hogy december 15-étől karácsony estéig naponta felváltva, más-más családnál a Szent Családot ábrázoló képnek „szállást” adjanak. A képet a plébános megáldotta. A kilenc család esténként összegyűlt a sublóra égő gyertyák közé helyezett kép előtt. Az esti úrangyala harangszavára imádkoztak és énekeltek. Lényeges volt, hogy az a család, akinél a kép „szállást” kapott, az valamelyik szegény gyermekes családot megajándékozza. Itt említjük meg a több családnál is készített házi betlehemet, melynek magyaros ruhába öltöztetett alakjait Bozó Gyula szegedi iparművész rajzolta meg.

Disznóölő Tamás napján december 21-én, sok tanyában disznóvágással foglalatoskodtak. Ha eddig nem vágtak, vagy már régen vágtak, itt volt az ideje, hogy biztosítsák a friss húst az ünnepekre. (Mészárszék a faluban csak a harmincas években nyílt, de a parasztszaládok inkább önellátóak voltak. Évente több disznót is vágtak, nagyobb gazdaságban akár ötöt-hatot is!) Disznóvágáskor nem csak a böllér kapott „kóstolót”, hanem

⁵ Hös Sándorné Horváth Éva közlése.

⁶ Nagy Miklós u.o. 230. p.

öt-hat szomszédnak, közel lakó rokonnak is küldtek egy-egy tányér hideg disznópaprikást, egy szál hurkát, fehérkolbászt, orját, és egy kis darab pecsenyét. Amire a szomszéd azt mondta a kóstolót vivő gyereknek: „Mondd mög apádnak, tarcsa mög az Isten a szokását!”... Mivel nem ismerték a hűtőszekrényt, abban az időben célszerű volt így szétosztogatni a hurkát, stb., nehogy megsavanyodjon. Azt mondta erre az „éccöri tanító”: Jó szokás ez, szomszéd, de amikor ő is disznót vágott, és visszafele kellett küldeni a kóstolót mindazoknak, akiktől kapott: „Bolond szokás ez! Hát marad is, nem is!?” Az az igazság, hogy ezzel a szokással elérték azt, hogy december-január hónapban igencsak kóstolóból friss húshoz jutottak. A többi húst pedig vagy fölfüstölték, vagy kisütve bődönben, zsírral leöntve tárolták. A következő napok már teljesen az ünnepi készülődéssel teltek el. Megtisztálkodtak, megnyiratkoztak. (Igaz, hogy a fürdés csak a nagy mosóteknőben történt...). A képeket leporolták, a szoba földjét fölmázolták, az istállót, kazlak környékét is rendbe tették. Takarmányt készítettek be, hogy az állatokat az ünnep alatt is könnyen elláthassák.

December 24-én, karácsony szombatján a katolikus családok böjtöltek. Húst, szalonnát nem fogyasztottak. Délben egy kis cibere leves, mézes-mákos guba volt az ebéd. A nap a sütkérezésre volt szánva. Kalácsot sütöttek, meg kiflit, mákos, diós, lekváros hajtogatottat. Közben előkészítették a karácsonyi asztalt. Külön erre a célra használatos piros csíkos abroszt terítettek rá, másutt meg a sütőabroszt. Egy kancsóban vizet készítettek oda, benne piros almát. Az asztal sarkára egy egész kenyeret, amely ott is maradt az ünnepek alatt. Az asztal alá szakajtó-kosárban, vagy inkább a tűzrevalós kiskasban bekészítettek búzát, árpát, kukoricát, szénát, szalmát és különféle eszközöket: úgymint egy „gyöplűfejet”, szántóláncot, ekevasat, mángorlót, nyújtófát, - no meg a gazda kalapját. Mindezt azzal a reménnyel, hogy a karácsonyi asztal mágikus erejéből részesedjenek ezek a dolgok. Így például a kalappal a gazda, ha kólikás lett a lova, megcsapkodta a ló hasát, mégpedig oly módon, hogy a bal kezébe fogott kalappal hátrafelé csapkodott. Az idősebb gazdák még a harmincas évek elején is így „gyógyítottak”, de a fiaik már inkább állatorvoshoz fordultak.

A vacsoracsillag feljöttekor már megterítve várta az asztal a család összes tagját. Mindenféle ennivalóval bőségesen illett megrakni: disznósültekkel, tésztafélékkel, gyümölcsökkel, esetleg kancsó borral, némi pálinkával. Először elénekelték a *Mennyből az angyalt*, majd a gazda nyújtott fokhagyma gerezdeket minden családtagjának, melyeket mézbe mártva fogyasztottak. Aztán mindenki kapott egy szem diót, amelyet feltörve a jövő évi egészségi állapotra következtettek, majd mézbe mártva ezt is megették. A vacsora minden morzsáját összegyűjtötték. Némelyek kiszórták a gyümölcsfákra. Pusztaiak mesélték, hogy a következő évben a barackfa egyik oldala tele volt virággal, a másik oldala meg nem. Erre föl a nagyapa megjegyezte: Gábor, erre az oldalra szórtá ki a karácsonyi morzsát... Mások meg a kemence fűtésekor a tűzbe dobták a morzsát. A vacsora elmaradhatatlan kelléke az alma. Úgy kellett elvágni, hogy a magját ne sértse meg a kés. A kancsóba tett almáról leitták a vizet, a lányok arcát megcirógatták vele, hogy olyan szép pirosposzsgások legyenek... Mások meg a kútba dobott és éjfélkor kihalászott almának tulajdonítottak ilyen szépségmegőrző tulajdonságot. Sokan voltak olyanok, akik a kútból kihalászott almákról a vizet nem röstelték megitatni a lovakkal éjfélutáni. A vacsora után meghitt beszélgetéssel esetleg énekléssel töltötték az időt. Az éjféλι misére nemcsak a falusiak mentek el, de 3-4 km-ről sok tanyai is bejött.

Amikor az éjféλι miséről hazaértek, ismét vacsoráztak az asztalon hagyott ételekből. Ilyenkor különösen jól esett a hideg disznópaprikás vagy a kocsonya!

A karácsonyfa-állítás újkeletű szokás. Vidékünkön az első világháború után főleg a városi lakosság körében meglehetősen gyorsan divatba jött. A tanyaiak koronaakác ágakat színes selyempapírral betekertettek, a tuskéire almát, kályhaezüsttel befestett diót tűztek. Esetleg szerény ajándékot is helyeztek alá: sálat, zsebkendőt, zoknit, kis rongybabát. A húszas évek vége felé a jobbmódúak karácsonyfájára már egy-két üveggömböt, gyertyát, csillagszórót, szaloncukrot, csokoládé figurát akasztottak. De nem hiányzott az aranydió, az alma, angyalhaj

sem. Az előző évben elrakott szaloncukor papirosába mogyorót, kockacukrot csomagoltak. Szegényebb családoknál csak egy kis fenyőgally jelezte az ünnepet. A gyerekeknek azt mondták, hogy a Jézuska hozza a karácsonyfát. Ezt a titokzatosságot igyekeztek őrizni...

Karácsony első napját együtt töltötte a család. Nem volt divat még a rokonlátogatás sem. Aki nem jutott el az éjféli misére, az esetleg elment a „szagos” misére. (Tömjénnel füstölt a pap. (Karácsony másnapján aztán az adventi hosszú szünet után megnyíltak az olvasóköri bálók előtt. Elég sok István nevű ember lévén a határban, megindultak a rokonok, ismerősök „Istvánozni”... „Engedje az Isten, hogy sok István napját érjünk mög erőben, egészségben, ezt pedig töccsük el békességben.” Úgy engeggye az Úristen”.

A következő nap meg a „Jánosozás” napja volt, teljesen hasonló körülmények közt. Mindkét napon a névnapi vacsora több fogásból állt: pálinka, zsíros pereg, órjaleves, vagy tyúkhúsleves csigatésztával, sült húsok, majd a szárma, esetleg ahelyett paprikáshús; végezetül rétes, fánk, vízönkött stb. Egy-egy fogás után eldanolták: „Mit mondott az öreg Kis, hogy égy kicsit igyunk is”... Vacsora után hegedű-, vagy citeraszó mellett dalolgattak. A 20. században többnyire új stílusú népdalok jártak. Ilyenkor fölváltva egy-egy aktuálisan fölkapott slágerrel, eldanolták Rózsa Imre „Vásárhelyi pusztá az én szülőföldem” kezdetű nótáját. Még mai napig is sort kerítenek erre a Pusztában kedves dalra.

Ugyanígy a kutas száműzetésben élő, országos híri irredenta zeneszerző, Murgács Kálmán dalait is szívesen adták elő, pl.: „Ártány, koca, süldő, Kakasszéki fürdő...” Kedvelték az olyan mulató nótákat, melyeknek az utolsó sorait vég nélkül ismételni lehetett: „Kiskunmajsán vöttem égy tehenet, Fejtem is eleget. Egész hétön ögyebet sé csináltam, Mindig csak a tehenemre vigyáztam” – Miért te? – Mert hogy azt mondja: Kiskunmajsán vöttem égy ... stb.” Vagy a: „Szépasszonynak jónak, mög a jó járású lónak, kár meg... kár meg... kár meg öregedni” Éjfélig, néha hajnalig maradt a vendégsereg. Ha valaki korábban elment, búcsúzóul meg kellett inni vele a „Szentjános áldását”...

Kétkarácsony köze volt a megnevezése a karácsony és újév (kiskarácsony) közti időszaknak. Ezek főleg a régi asszonyi tevékenységre voltak tiltó napok, mint a kenyérsütésre, mosásra, ruhaszárításra, szemét kidobásra...

Aprószentek ünnepe december 28-a az. A más falvakban annyira elterjedt vesszőzés szokásának Vásárhelykúton már csak halvány nyomai maradtak. De szó sem volt itt betegség-távoltartó vagy egyéb varázslatos hatásáról. Előfordult, hogy átküldték a kisgyereket a szomszédba, hogy kérdezze meg: hányan voltak az aprószentek. Ha nem azt felelte, hogy „333-an mög égy lyukas szakajtóval,” vagy „144 000-en”, akkor a fűzfavesszővel jól megcsapkodták a lába szárát, hogy máskor tudja... de azt már nem tudják, hogy eredetileg azért csinálták, hogy gilvásak ne legyenek

Szilveszter. Az ó-év utolsó napján a béresek szolgálati ideje lejárt. A kitoló kásával, kitoló rétesrel útjára bocsátott béresek aztán este megjelentek a Rodostó vendéglőben, ahol újból elállhattak, a gazdákkal való hosszas alkudozás után. Vízkeresztkor kellett szolgálatba lépniök. (Lásd: Darvas József: Vízkereszttől szilveszterig c. regényét.)

A lányok ezen az estén ólomöntéssel próbálták megtudni kiféle lesz a jövőbelijük. (Egy cipőkrémes doboz fedelébe ólomot olvasztottak, majd beleöntötték egy lavór vízbe. Amilyen formára megszilárdult az ólom – olyan foglalkozású legény lesz a vőlegényük. Pl. cipész, szabó stb.) A fiúk éktelen karikásostor durrogatással igyekeztek elúzni az ártó szellemeket. Az idősebbek kártyázással töltötték az időt, hogy talpon menjenek át az új esztendőbe. Jó páran már a harmincas évek elején a rádió mellett töltötték a szilvesztert. Igaz, akkor még csak kristálydetektoros rádióból élvezték a muzikaszót. A pusztaiak éjfélkor kiálltak a tanya elé, hogy meghallhassák az orosházi nagytemplom harangszavát.

Újév. A Magyar Néprajzi Múzeumban megtalálható „egy pósahalmi asszony” újévi köszöntője:

„Újesztendő, lyukas kendő,

Nyissátok meg nékem a mennyország ajtaját,
Hadd lássam meg én is Krisztus koporsóját,
Zörgetik a kúcsot, pézt akarnak adni
Ha garaskát adnak, meg fogom köszönni,
Ha piszkafát adnak, el fogok szaladni.”

Újév napján néhány muzsikus hegedűszóval köszöntötte az ismerőseit. A B.U.É.K-ért csak kijárt egy pohár pálinka vagy bor: persze csak a faluban. Pósaalmon az új évet bállal kezdték.

Ezen a napon semmit sem adtak ki a házból, még a söprést is befelé végezték. Lencsét főztek, hogy sok pénzünk legyen. A mosdóvízbe aprópénzt dobáltak, hasonló meggondolásból. Baromfihúst nem volt szabad fogyasztani, mert az kifelé kaparja a szerencsét, - de annál inkább disznóhúsnak kellett a tálba kerülni, mert az befelé tőrja a szerencsét.

Hitték, hogy ami újév napján történik, egész évben hasonló lesz. Az asszonyok számon tartották, hogy kivel találkoztak először ezen a napon, - férfi volt-e vagy nő, aki boldog újévet kívánt nekik. A boltos olyan dombornyomású díszes naptárt ajándékozott, amelyen fésűtartó is volt. Minden héten egy lapot le lehetett tépni, - s a lap hátulján ételreceptek voltak.

Vízkeresztkor (január 6.) „oláj karácsonykor” véget ért a karácsonyi ünnepek. A karácsonyfát lebontották, a maradandó díszeit cipős-dobozban eltették a következő karácsonyra.

A háromkirály járás: nem volt annyira elterjedt szokás, mint a betlehemezés, de azért nem volt ismeretlen. Inkább református fiúkra jellemző. Hárman fehér ruhába öltöztek, fejükre papírhengerből készült koronát tettek. Egy szitakéregre vékony lécből x-alakban rugót szereltek. A szitába gyertyát helyeztek. A szitát elől lezáró kartonlemezen csillag alakú nyílást vágtak. Amelyik házba beengedték őket, ott a csillagot a rugóval megugratták. Vallásos énekeket énekeltek, pl. „Krisztus urunknak áldott születésén...”, Ajándékul peracet, diót vagy pénzt kaptak.

A katolikusoknál ezen a napon a plébános vizet szentelt. Ebből a szenteltvízből nemcsak a templomi szenteltvíz tartót töltötték föl, hanem kis üvegekben a hívek haza is vittek belőle. Nagy veszedelem, baj esetén használták is. Pl. égháború, haldokló beteg esetében. Vallásos családoknál a szobaajtó mellett kis szenteltvíztartó volt felakasztva, másfél méter magasságban. Ha a családnak egy tagja hazajött, ujját a szenteltvíz-tartóba mártva keresztet vetett és „Dicsértessék a Jézus Krisztus” köszöntéssel a szobába lépett. Amire a felelet: „Mindörökké. Ámen”... Ha nagyobb útra ment el valaki, hasonlóképpen járt el, csakhogy a köszönése akkor: „Isten maraggyon” és a válasz: „Isten hírivel”. Olajkár atya idejében a falusiak körében is szokásba jött a házszentelés. A plébános elment azokhoz, akik erre megkérték. Az ajtó fölé krétával fölírta a háromkirályok nevét, de úgy, hogy a folyó esztendőt is belefoglalta: pl. 19+G+M+B+35.

Farsang. Vízkereszt után következett a farsang, amely megelőzte a nagyböjtöt. Eredetileg a tavasz elővarázslása ennek az időszaknak a lényege. Ezért a nagy ujjongás. Most van az ideje a báloknak, a rokonlátogatásoknak, a házasságoknak. Amelyik eladó lánynak ezalatt nem sikerült férjhez menni, az „kimaradt a farsangbul”...

A komolyabb mezei munkák még nem indultak be. A nóta szerint „Februárba járj a bálba, táncold ki magad...”

Erre az időre estek a „maszka bálak”, úgy az olvasóköri körökben, mint a Népházban. A beöltözés nem volt általános, a pénztáros ingyen engedte be aki álarcban jött. Akit nem ismertek fel, azt az olvasóköri díjazta.

Vince (január 22.)

Időjósító jellegét nem felejtették el, noha a kutasi határban a múlt században kevés szőlőskert akadt. „Ha csurog Vince, tele lössz a pince”.

Pál fordulása (Jan. 25.)

Népi megfigyelés szerint ilyenkor fordul hidegebbre, ha addig enyhe volt a tél, és viszont ha január közepe nagyon hideg volt, mostantól „mögfordul”, enyhül az idő. Ismerős az a mondás is:

„Pál fordul köddel
Embör hullik döggel”...

Gyertyaszentelő Boldogasszony (febr. 2.)

A katolikusoknál a templomba magukkal vitt gyertyák megszentelésének ideje. A szenteltvízzel megáldott gyertyáknak mágikus, gonoszűző hatást tulajdonítottak. Szentelt gyertya égett a szobában, ahol a gyerekágyas asszony a csecsemőjével feküdt. Ezt a szentelt gyertyát nyomták a haldoklók kezébe. Ezt a szentelt gyertyát gyújtották meg égháború idején, amikor félelmetesen csapkodtak a villámok.

Bálint napján (febr. 14.) köt a veréb – mondogatták, a közelgő tavaszra, az új élet fakadására gondolva. Noha elég sok Bálint nevű ember élt a határban, különösebb szokásra nem emlékszünk, mint egy-egy jól sikerült Bálint napi névestére.

Zsuzsanna (febr. 19.) Erről a napról se tudunk különösebbet mondani, mint az előzőről. Számontartott nap volt: ekkor szólalt meg először a pacsirta, jelezve, hogy majdcsak eljön már a tavasz is.

Mátyás napja (febr. 24.) Ebbeli reményünket megerősítette az ezen a napon beállott olvadás, de le is hűthette a vérmes reményeket, mert a jégről ezt mondta a közmondás: „Mátyás ha nem talál, csinál, ha tanál, ront.

Március 15.

Bár a nagybőjten tilos volt a tánc, a zenés szórakozás, a március 15-tel kivételt tettek. Aligha akadt olyan olvasókör, ahol nem rendeztek volna társasvacsorát ezen a napon.

Ilyenkor egy-egy olvasókörnél összegyűlt 100-150 ember is. Két-három bográcsban főtt a hagyományos marha vagy birkapaprikás. A vacsorát a körtagok feleségei, nagylányai szolgálták fel. Ha nem volt a körnek annyi evőeszköze, tányérja, más köröktől kértek kölcsön. A kecskelábú asztalok mellett lócákon ülve vacsoráztak. Utána összetolták a fal mellé az asztalokat, lócákat, hogy a táncolóknak helyet adjanak. Ha olykor az udvaron verekedésre került sor, a rendezők hamar leszerelték őket.

Kövércsütörtök. A nagybőjt kezdete előtti csütörtökön, jó zsíros ételeket, sonkát, kocsonyát szoktak főzni. Egész nap folyton zabáltak, hogy bő termés legyen, meg kövér disznó.

A nagy tepsibe savanyúkáposztát terítettek. Az egyben hagyott disznóállát bevagdosták, szépen elrendezték a káposztán, bedugták a jól felfűtött kemencébe, ahol az álla gyönyörűen pirosra sült, a káposzta is megpirult. A legfőbb ételem lett, ami csak elképzelhető!

Farsangfarka. Három nappól tevődik össze: farsangvasárnap, farsang-hétfő és végül húshagyó kedd. Ezen a három napon tetőfokra hágott a jókedv, vígasság. Sorra látogatták egymást a rokonok, szomszédok, jó ismerősök. Lakomázás, vígasság, tánc. De ez már csak halvány árnyéka a régebbi korok igazi tombolásának. Húshagyó kedden általános szokás a töltött tyúk sütése kemencében, meg a szalagos farsangi fánk sütése bő zsírban...

Hamvazószerdán aztán szigorú bőjtöt tartottak a katolikusok. A pap a templomban hamuba mártott ujjával keresztet rajzolt homlokukra, MEMENTO MORI, emlékezzél meg a halálról. Porból lettél, porrá leszel! Ez a nap is dologtöltő! A nagybőjt negyven napján minden szerdán és pénteken bőjtöltek. Húsétel, szalonna nem került az asztalra, de a tojástól, tejtermékektől nem tartózkodtak. Tésztás napokat állítottak be, ami különben is beleillett a heti étrendbe. (lásd Nagy Gyula: Parasztélet a vásárhelyi Pusztán.)

Halat aránylag keveset fogyasztottak, jóllehet az orosházi piacon hozzá lehetett jutni. A parasztek azonban nem szívesen adtak ki pénzt élelmiszerre: azt ették, amit megtermeltek.

Virágvasárnap vetették el a virágmagvakat, abban a hiszemben, hogy az akkor vetett magvak jobban kikelnek, szebb virágok nőnek az ablak alatti kis kertjükben. Virágvasárnap Krisztus jeruzsálemi bevonulására emlékezve barkás fűzfavesszőkkel jelentek meg a templomban a katolikus emberek, ahol a pap megszentelte azokat. A szentelt barka a két ablak közé helyezve egész évben védte a házat a villámcsapástól, betegségektől.

Nagypénteken aztán már a református családok is böjtöltek, de akkor nagyon is szigorúan. Volt, aki semmit se evett egész nap. Nemcsak a zsíros ételektől tartózkodtak, de még a tojástól, vajtól is. A katolikusoknál hagyományos a cibere leves, hajában főtt krumpli esetleg pattogatott kukorica. „Nagypénteken mossa holló a fiát” mintájára valóban a kutasiak is napfölkelte előtt lemosták a gémes kútnál a gyerekeket, aztán maguk is megfürödtek a hideg vízben. Nagypénteken vetették a dinnyemagot a kukoricaföldből kiszakított dinnyeföldbe. A nagyhét ünnepi készülődése vetekedett a karácsonyival, sőt fölül is múlta! Ha az idő engedte, be is meszeltek, de legalább a konyhát kimeszelték.

Az összes ágyneműt kirakták a két szék közé helyezett lajtorjára, hogy süsse a nap. A férfiak megnyíratkoztak, beszerezték a locsolóvizet. Az asszonyok sütötték a kalácsot, s mindenféle aprósüteményt. Nagypénteken volt az ideje a kanok, bikák kiherülésének. De nem kellett ahhoz állatorvos. Legtöbb paraszt meg tudta csinálni, csak egy éles bicskára meg egy kanálfej „édös zsirra” volt szüksége. A kocák miskárolására [ivartalanítás] már nem vállalkoztak, azt a miskároló embörök végezték.

Nagyszombaton délig tartott a böjt. Délelőtt a katlanon a zománcos üstben főtt a húsvéti sonka. Ennek a levében 50-100 tojást is megfőztek, de nem öt perc alatt. Ettől lett a sárgája zöldes színű és felejthetetlen ízű. Este sokan elmentek a föltámadási körmenetre, ahol zászlókkal, gyertyákkal ünnepelték a föltámadt Krisztust.

Húsvét vasárnapján a katolikusok „szagos misén” vettek részt (a füstölőbe tömjént vetett a pap). A reformátusok gyönyörű ősi zsolttárolkat énekeltek, és úrvacsorán vettek részt. A harmincas években a nagyocska fiatalok moziba kíváncsoztak. A délutáni előadásra jártak, mert másnap korán kellett kelni...

Húsvét hétfőn, azaz ünnep másnapján nem a templomba járásra gondoltak. Ez a nap a locsolkodásé. Ebben az időben nemcsak a rokon lányokat lehetett fölkeresni. A lányok azon vetélkedtek, kinek volt több locsolója. A fiúk pedig azon versengtek, hogy ők legyenek az első locsolók. Már régen nem kútvízzel ment a locsolkodás. Bár a szegényebb gyerekek még a harmincas években is jószagú szappanból házilag készített „szagúvízzel” próbálkoztak. A többség már a drogériában vásárolt „otkolonnyal”, kölnivízzel locsolkodott.

„Zöld erdőben jártam,
Kék ibolyát láttam
El akart hervadni,
Szabad-e locsolni?”

és ehhez hasonló versikékkal kértek engedelmet a locsolkodásra. Piros tojást, aprópénzt kaptak jutalmul, étellel, itallal is kínálták őket. A nagyobb fiúknak, legénykéknak meg is ártott a többféle likőr, bor stb.

Ez nem volt újdonság, mert 1912-ben a Vásárhely és Vidéke napilap (április 10-i számának második oldalán) így számol be a húsvét hétfőről:

A következő nap a lányok mehettek volna locsolkodni, de ez Kutason nem lett sohasem általános szokás...

Sándor, József, Benedek (március 18-19, 21)

Annak ellenére, hogy a meleget hozó vágyakozás az ő nevükhöz kötődik, különösebb szokás nem kapcsolódik e névnapokhoz. Jó időben a méhek kieresztésének napja meg a „József-napi vásár” jöhet itt szóba.

Gyümölcsoltó Boldogasszony napja (ápr. 25.).

A gyümölcsfák oltásának, szemzésének leghatékonyabb napjának tartják az itteniek is.

Hugó napját (ápr. 1.) vetőnapnak tartották. Mások az év 100. napját (április 10) még kedvezőbbnek tartották a vetésre. Sok veteménynek a magját ezen a napon kellett földbe rakni (de a babot nem!)

Szent György nap (ápr. 24.)

Az addig istállóban tartott lábasjóságot ezen a napon hajtották ki a legelőre. Ezért ez a pásztorfogadás napja. Amerre az ég ezen a napon „mögzőndül”, egész nyáron azon a nyomon haladnak a felhők. Csomorkányi tanító koromban megfigyeltem: ha ezen a napon a nyugat felől érkező esőfelhő a Pusztaszél sarokban megvágódik és északnyugatra tart Székkutas község irányába, akkor a felhők egész nyáron arra tartanak!

Márk napja (ápr. 25.) Búzaszentelő körmenetet tartott a plébános a temetőig. Ott a levágott zöld búzakévéket megszentelte. Ezt a szentelt búzát jószágnak betegség ellen is adták. Bálint Sándor szerint „Hódmezővásárhelyen is a szentelt búzából egy maroknyit a búzavetés négy sarkába ásnak, hogy a jég messzire elkerülje”⁷.

Május 1. Bár a rómaiaknál a tavasz ünnepeként már ünnepnek számított, nálunk nem Migazán honosodott meg. A városi polgárság rendezett majálisokat a természetbe kivonulva, vidám gondtalan szórakozásokkal, bolond malommal, céllövészettel. A szocialista munkásság kisajátította 1890 óta a maga ünnepének.

A május hónapja a bálak hónapja is volt a tanyavilágban. Rendszerint május első napján tartották az olvasókörökben a bálakat. Gyakran összekötötték délutáni céllövészettel, biliárdozással. Legtöbb körnél kuglipályát is építettek. Ilyenkor kugliztak is: a vesztes liter bort fizetett, mert ilyenkor italmérési engedélyt is váltott ki az olvasókör. A bál előtt elmaradhatatlan volt a bográcsos vacsora.

Keresztjáró napok: az áldozócsüdtörtököt megelőző három nap, amelyeken az útszéli keresztekhez körmenettel kivonultak a hívek, különböző litániákat imádkozva. Kutastól azonban távolinak ítélte Olajkár atya úgy a csajági iskolánál, mint a Kokovai kastélynál, vagy

A húsvéti öntözkdők. A húsvéti öntözkdés nem esik meg részegség nélkül. Már délfelé egymást éri a bőbeszédű, nagyokat kurjantó vagy pislogó legény, jeleül annak, hogy már sok helyen megfordult és sokat öntött le a garaton. A húsvéti részeket közül ötöt jelentettek fel, akik botrányt csináltak és a húsvéti végzet utól érte őket annyiban, hogy bár ők öntöztek, mégis ők aztak el. Jókics Illés, Rózenfeld Armin, Teodorovics István pékek három valláson vannak, de az öntözésben és ivásban egyet értettek. Berugottan bőven hántak a rózsavizzel s korán elfogyott, miért a Teleky-utcán egy borbélytől azt követelték, hogy adjon nekik hitelbe parfümöt. De a hitelre már becsület nem volt, amiért olyan patáliát csináltak, hogy a rendőr is közbe lépett. Takács Sándor is elázott annyira, hogy a lakását nem tudta megmondani. Bevitték a rendőrségre, de még ma reggel is olyan mámoros volt, hogy nem tudta megmondani a lakását. Andrási Lőrinczezel meg az történt, hogy bement a templomközbe s mivel innen nem tudott kijönni, levetkezett, mint mondja, kinyáiban aludni. Ő is a rendőrség vendége volt az éjszaka. Természetesen rajtok kívül még több szeszivőz volt, akik kisebb hangnak és szerencsésebbek voltak s rendőri partifogás nélkül is haza találtak.

⁷ Bálint Sándor: Ünnepi kalendárium. I. köt. 317. p.

a Kútasi úti Molnár István-féle keresztet. (Bezzeg a 70 éves Figula páter Vásárhelyről kigyalogoltatta híveit a Molnár István keresztjéhez!)

Aldozócsütörtök. A pünkösd előtti hét csütörtökjére esett, de nem pirosbetűs ünnep. A nép mégis tiltónapnak tartotta a mosásra nézve. A tanyán kint lakó fiatal gazda ilyenkor kivitte az öreggazdát. Kocsival körülkerülte vele a földet, hogy az öreg is lássa, hogy állnak a vetések. Délben a menyecske jó ebéddel traktálta apósát, akit aztán délután hazavittek. Bálint Sándor figyelt föl arra a hódmezővásárhelyi hiedelemre, hogy az áldozócsütörtökön megivott bor vérré válik az emberben. Csajágon bálát rendeztek ezen a napon.

Pünkösd kettős ünnepe mutatja, milyen messzi járunk már a falusi szokásoktól. Nincs már pünkösd királyválasztás, nincs pünkösdölés, nincs hajnali fürdés a folyóban, sem fűzfák alatti fészülködés. De van helyette moziba járás, este meg bálozás... Úgy látszik a sajtó nem hiába sulykolta belénk, hogy hagyjuk el a régi szokásainkat, a régi öltözetünket. 1873. január 12-én írta a Hódmezővásárhely c. újság: „ne igyekezzünk állandósítani azt az állapotot, melyben a ruha szabása nemzetiségi kérdés”... „A civilizált világnak egyetemesen elfogadott öltözete van”. És még 2008-ban is csodálkozunk a globalizáción!

Úrnapja. A pünkösd után következő Szentháromság vasárnap utáni csütörtök az oltáriszentség ünnepe, az Úrnapja. Ez a református emberek számára nem ünnep. Ilyenkor baldachin alatt az oltáriszentséget körmenetben körülhordozza a pap. Ahol a menet elhalad, virágszőnyeget szórnak. A négy égtájnak megfelelő négy sátor is zöld gallyakkal és virágokkal van feldíszítve. Nemcsak kerti virággal, hanem pipaccsal, szarkalábbal, vadrózsával, pöndölvirággal stb. Herczeg Jánosné (sz. 1927) Rostás Rózsika szerint a kútasi lányok versengtek, ki tud több garaboly virágszirmot gyűjteni. A szertartás lezajlása után a virágokból vittek a temetőbe, mások a jószág takarmánya közé keverték. Ezen túl dologtiltó nap is volt ez a nap a mezei munkákra nézve. Mivel ez az ünnep a szénacsinalás, boglyázás idejével ütközött, sokan megszegték. Ám az évenként megisméltendő zivatarok villámcsapásai (istennyila istenharagja) lassan leszoktatták az embereket róla. Bálint Sándor is megjegyzi: „Hódmezővásárhely népi hagyománya is így vallja. A munkába is beleüt az Isten haragja”⁸.

Péter-Pál napja (jún. 29.)

Az aratás kezdő időszaka. Néhol aratóbál előzte meg. Az aratással igyekezni kellett, nehogy elszórjon a gabona. (8-10 nap). Ezért még kisebb gazdák, akik maguk is arattak, részeseket fogadtak maguk mellé. Különösebb hiedelmek, szokások nem maradtak fenn ezzel kapcsolatban. A kezdésre vonatkozó időpontot nem tekinthetjük annak: lehetőleg pénteken, vagy újhholdkor nem kezdtek hozzá.

Péter-Pálkor több olvasóköri rendeztek aratóbálát, amelyen a húszas években öt-hat magyarruhás lány díszes pártával a fején hozzátartozott a bál ünnepélyességéhez. A legények pedig néhány kaszával, kukával tették színesebbé az aratóbálát. Az aratás befejezésekor nem ünnepélyeskedtek úgy, mint a falvakban volt szokás ezidőtájt.

Sarlós Boldogasszony napja (júl. 2.) Egyben a sámsoni búcsú napja. Csak kevés kútasi fiatal biciklizett el oda szórakozni. Sámsonban a búcsú már régen elszakadt szakrális jellegétől. Vásárlási meg szórakozási alkalom: bolondmalommal, lacikonyhával, vásári sátrakkal.

---

⁸ Im.: 361 p.

Anna napja (júl. 26.) Annabálat inkább csak a környező városokban rendeztek, ahová a legények, nagylányok vonaton, esetleg biciklivel mentek.

Nagyboldogasszony (aug. 15.) egyházi ünnep. A kisboldogasszony (szept. 8.) A kettő közt volt a kétasszonyköze, amikor még érdemes csirkét ültetni, mert a hűvösebb idők beállta előtt kifejlődik.

István király (aug. 20.)

Elsősorban egyházi ünnep lévén, sokan eljutottak a templomba. Az istentisztelet után sétálgattak a korzón, hallgatták a cigányzenészek muzsikáját. Délután tánciskola, mozi, cirkusz várta a szórakozni vágyó fiatalokat.

Kisasszony napja (szept. 8.)

Erre a napra esett a máriaradnai búcsú. Az első világháború előtt vásárhelykutasi lakosok is elgyalogoltak az Arad melletti búcsújáró helyre. Zászlókkal, lobogókkal, énekelve tették meg a 100 km-es utat. (Rostás, Kokovai Herczeg családok még az 1940-es években is őrizgették a búcsúfiát.)

Szent Mihály napja (szept. 29.)

Az őszi évnegyed kezdőnapja. A fecskék kisasszony napján általában útra keltek, de ha mégis itt éri őket Szent Mihály, akkor enyhe télre lehet számítani.

1858 előtt, amíg a Károlyi uradalom szabta meg a szőlőmunkák idejét, Szent Mihály napja volt a szüret megnyitásának napja. A szőlődézma megváltása után a tulajdonosok szabadon rendelkeztek a szőlőjükkel.

A szakirodalomban elfogadott nézet, hogy Szent György naptól Szent Mihályig tartott a marhák legelőn tartása. Ezért fogadták a pásztorokat Szent György naptól Szent Mihályig. Vásárhelyen és környékén kicsit árnyaltabb mindez. Bent a városban a házaknál tartott teheneket csordába szedve naponta kihajtotta a város körül bérelt legelőkre a tehéncsordás. Ennek a munkája valóban Szent György naptól Szent Mihályig tartott. De a tanyák közt a nagyobb gazdaságok 25-30 szarvasmarháját a tanyásbéresek gondozták. Őket viszont Szent Mihálytól Szent Mihályig fogadták. Ezeknek a költözködő karavánjai népesítették be ilyenkor az országutakat. Ezzel kapcsolatos egy különös szokás: „Szent Mihályra, mint őszi határnapra jellemző a hódmezővásárhelyi hagyomány, hogy költözködéskor, árendás lakás változtatása alkalmával elviszik a szemetet és az előtét a kemence szájáról, hogy az új helyen az aprójószágához és disznóhoz a családnak szerencséje legyen.”⁹

A tanyák közti marhaállomány gondozását a 14-18 éves csordásgyerekekre bízták. Őket viszont nem ősszel fogadták, hanem szilveszterkor, mint a béreseket.

Szüreti bálát tartottak legtöbb olvasóköri körben. A csöszködésre vállalkozó lányok pártás „magyar ruhába” öltöztek. A csöszfiúk öltözete bő ujjú ing, fekete mellény, csizma, árvalányhajas kalap. Volt egy öregbíró és a terem négy sarkában egy-egy ítélőbíró. A feldíszített teremben szőlőfürtöket és sok-sok csomagot akasztottak fel, amelyekben sárgarépa, krumpli, vöröshagyma stb. lapult. Az öregbíró előtt 5 kg szőlőből font koszorú feküdt az asztalon. Megszólalt a zene, megindult a tánc. Az öregbíró elkiáltotta magát: „Szabad a lopás!” Közben a tánc tovább folyt. A legények felugrálva próbáltak leszakítani valamit. Akit a csöszlányok elfogtak, odakísérték az ítélőbíróhoz, aki jó nagy összegre büntette a tolvajt. Éjfél után árverezték el a szőlőkoszorút. Licitálással magasra fölverték az árát. De dicsőség volt annak a megszerzése.

⁹ Bálint Sándor: Ünnepi Kalendárium. II. köt. 334. p.

Teréz napja (okt. 15.)

Ennek a napjától kezdődtek a tavaszig tartó névnapozások. A névnapra köszöntésre nem kellett hívogatni, - de ha nagyobb névnapot tartottak, akkor igencsak céloztak rá. (Szokta-e mostanában forgatni a kalendáriumot?)

Gál napja (okt. 15.) Az őszi búza vetésének ideje. Évszázadok óta ezen a napon tartották Vásárhelyen az őszi vásárt, ahonnan nem maradhattak el a kutasiak sem.

Dömötör napja (okt. 26.)

A juhok behajtásának ideje.

Reformáció emléknapja (okt. 31.) Számon tartott református ünnep.

Mindenszentek napja (nov. 1.) Ezen a napon hozzák rendbe a sírokat, helyeznek rá virágot, koszorút. Nem túl régi szokás este mécses, gyertyát gyújtani a sírokon. A reformátusok még a húszas. Harmincas években is tartózkodóan fogadták, mint „pápista szokást”, de aztán ők is átvették...

Márton nap (nov. 11.)

Országos hagyomány, hogy ezen a napon libát kell fogyasztani. Csontjából a téli időjárásra következtetnek.

Erzsébet (nov. 19.) Már a közlő tél nyomja rá a bélyeget erre az ünnepre. Néha napján hó is szitál, amire azt mondják: „Korai vendég ritkán tartós.”

Katalin nap (nov. 25.) Hasonló a megítélés. Erre mondják „Mögrázta Katalin a pöndölt.” Némelyik olvasókörben Katalin-bálat tartottak.

András (nov. 30.) Mostantól vége a zajos multságoknak.

Jeles napok Székkutason és környékén 1944 után

II.

A jeles napok kialakulásához több száz, sőt ezer évnek kellett eltelnie, míg általánosan elfogadottá váltak. A római saturnális ünnepek helyére a keresztény Európában a karácsonyi ünnepkör lépett. De voltak olyan társadalmi ünnepek is, amelyek aránylag rövid idő alatt gyorsan meggyökeresedtek. Így pl. a „madarak és fák napja”, az „anyák napja” néhány év alatt megszokottá vált az 1930-as években. Ugyanígy a gyermeknap, vagy a „hősök napja”, melyet az első világháború után a hatalom kezdeményezett, de az találkozott a milliók igényével. Ha nem is olyan hangsúlyosan, mint március 15-ét, de számon tartották az aradi vértanúk emléknapját, október 6-át, meg június 4-ét, a trianoni békekötés gyásznapiját. 1945 után is az új ünnepek egész sora vert gyökeret hazánkban. Szolgai módon átvettük a „felszabadító Szovjetunió” sajtószerű ünnepeit, a magyar kommunista párt nagybetűs ünnepeit, de a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő ünnepeit is.

Újév

Az új év ünneplése még a régi keretek közt indult. A jókívánságok mellett tovább éltek az olyan ősi hiedelmek, hogy amilyen az első nap, olyan lesz az egész esztendő is, vagy ha kéményseprőt érintek, esetleg megfogom az újévi malac farkát, szerencsém lesz... A saturnáliák gonoszúzó zajkeltése is tovább él, egészen napjainkig, amikor a kolompok, karikás ostorok mellé fölzárkózott a petárdák dobálása.

Vörös Hadsereg megalakulása (január 28.)

Nem vált általánosan elismert „jeles nappá”, annál is inkább, mivel 1946-ban mint olyan megszűnt létezni. De a helyi kommunista sajtó még 1967-ben is „arany betűkkel” emlegette.

Lenin elvtárs születésnapja (április 22.)

Hasonló sorsra jutott, mint az előbbi. 1956 után már a médiában sem szerepelt, mint ünnepnap.

Farsang.

A vízkeresztől hamvazószerdáig tartó hagyományos farsangi multságok egyre nagyobb teret nyertek. Újabban a farsangi bálak ideje nem korlátozódik ezekre a napokra. Szinte az egész nagyböjti időszakra áthúzódnak. Míg régen a nagylányok, legények bálja volt elsősorban, újabban gyökeret vert az általános iskolákban, sőt még az óvodákban is. Az úttörők valósággal versenyeztek, ki tud szellemesebben beöltözni. Nem elég egyszerűen álarcot föltenni. Kutyának, macskának, boszorkánynak, - sőt a kartonlemezek jóvoltából hirdetőoszlopnak álcázva jelentek meg a farsangi multságban.

Még csoportos alakítás is előfordult. A legjobbnak ítélt jelmezek már a járási rendezvényre is eljuthattak.

Nemzetközi nőnap.

Vásárhelykutatson már 1946-ban Nőnapot tartott a helyi MNDSZ szervezet. Akkor még csak 8-10 nő jött be a tanyákról...

Azt, hogy a nő is egyenrangú, sőt vezetésre, politizálásra is alkalmas, az MNDSZ hirdette meg. Mostmár a nő nemcsak mint anya, hanem mint a társadalom elismert tagja, a jövő harcosa jelenik meg. 1949-től már Nemzetközi Nőnapként tartják számon a munkahelyeken. Ilyenkor a férfi munkatársak dobják össze a pénzt a hóvirágra, jácintra. Sőt, társasvacsorákat rendeznek az olvasókörokbén, munkahelyeken. Talán azzal a rejtett céllal, hogy március 15-ét ellensúlyozzák... A járási székhelyen kitüntetések, munka érdemrendet osztogattak ebből az alkalomból.

Március 15.

A forradalom és szabadságharc hagyományos ünnepének a sorsa sajátságosan alakult. 1947-ben még azt írta a Vásárhely Népe, hogy „Vásárhelykutas példátlan lelkesedéssel ünnepelte március 15-ét” 1848 centenáriumán hasonlóképpen, de a következő évben már az Internacionálét énekelték az ünnepség végén. A következő néhány súlyos esztendőben már elszabotálták. 1956-nak egyik nagy vívmánya, hogy visszaállították a déli harangszót, a másik pedig, hogy meg szabad ünnepelni március 15-ét, igaz, hogy csak az iskolákban. Majd a nemzeti függetlenségi érzés tompítására kitalálták a „Forradalmi Ifjúsági Napokat”. Ebben az 1957-ben alakult KISZ játszotta a főszerepet. Összemosták a „Három Tavasz” néven március 15-ét, március 21-ét és április 4-ét.

Március 21.

Az 1919-es Tanácsköztársaság kikiáltásának emlékünnep. 1957-ben ezen a napon bontott zászlót a KISZ szervezet, esti lampionos felvonulással. Attól kezdve a hangsúly erre a napra tevődött. Azt kellett ünnepelni, hogy 1919-ben a Kommunista Párt magához tudta ragadni a hatalmat, kiszorítva még a szociáldemokratákat is.

Április 4.

Igaz, hogy Vásárhelykutas már 1944. október –én „felszabadult”, az országos rendezvények miatt ezt a napot kellett ünnepelni, mint „hazánk felszabadulásának” emléknapiját, - a Három Tavasz jegyében.

Az ötvenes években a parasztok a tanyavilágban úgy értelmezték, hogy ezen a napon nem szabad dolgozni, mert följelent a mezőőr. Inkább a tanya körül motyogtak, pedig már itt lett volna a „csutkatú verés” ideje. Ugyanez a dologtiltó nap vonatkozott május 1-re is. A falusi KISZ szervezet új tagjai ezen a napon tettek fogadalmat. Kitüntetések is osztogattak az élenjáró fiatalok közt.

Húsvét vasárnap

A fordulat éve előtt Karácsonyi Ferenc főispán még a „föltámadt Krisztus igazi ünnepléséről” szólt, amelynek lehetőségét a demokrácia nyitotta meg. Néhány év alatt a húsvéti körmenet beszorult a templom falai közé. Az 1949-es új alkotmány ugyan vallásszabadságot ígért, de a gyakorlatban minden vonatkozásban megindult az ideológiai harc ellene. „Húsvét nem egy ember feltámadása, hanem a természeté”.

Húsvét hétfő. Már a locsolkodás régi hagyományát is föl akarták számolni! „Húsvéti koldulásnak” bélyegezték. Annyira komolyan vették az ellene való küzdelmet, hogy az iskolavezetőket körlevélben figyelmeztették, húsvéthétfő tanítási nap. Külön brigád fogja ellenőrizni, hogy mi folyik az egyes iskolákban ezen a napon. Név szerint jelenten kellett a hiányzókat.

Szegény kis nebulók az iskola ablaka előtt lehajolva osontak locsolkodni. (Volt olyan iskola, ahol 3 tanuló jelent meg). Később rájött a hatalom, hogy nem is olyan rossz üzlet a húsvét. Föllendíti a kereskedelem forgalmát! Eleinte csoki bárányokat gyártottak, amely még a húsvéti hagyományokra utalt, hiszen a bárány „az Isten bárányát”, a Krisztust szimbolizálta. A piros tojás az egyházi szimbolika szerint a sírjából föltámadt Jézust jelképezi. Azt a sváb falvakra jellemző népszokást, hogy a piros tojást elrejtették bokrokba, különböző helyekre, és a locsolkodónak kellett megkeresni, hova tojta a nyuszi – ezt a szokást nálunk nem ismerték. Azután a csokoládé nyulakat gyártó cégek országosan elterjesztették ezt az új keletű „népszokást”, lassan a nyuszi teljesen kiszorította a föltámadt Krisztusra való emlékeztést. Ma már a húsvét a nyúl ünnepévé deformálódik.

Május 1.

Május elseje az ókori népeknél tavaszt köszöntő ünnep. 1890 óta a szervezett munkásság ünnepe. 1945 után színpompás felvonulások, vörös zászlók, transzparenszek tették emlékezetessé ezt a napot. Eleinte kissé disszonáns volt, hogy robotra kiírt parasztok kocsiján lengették a zászlót a TSzCs-tagok, de aztán már saját gépeiken vonultak. Az üzemek dolgozói a maguk jellegzetes termékeikkel. A Gépjavító állomás ezen a napon kapta meg az élüzem címet. Másik évben a Gyapotkutató stb. A verseny munkában élenjárók szintén ezen a napon kaptak kitüntetések. Az ünnepség után ebéd a volt Udvari vendéglőben...

Anyák napja (május első vasárnapja).

Nem igazán új ünnep ez, hiszen 1945 előtt is tartottak az iskolákban anyáknapi ünnepségeket. A szocializmus éveiben kiterjedt nemcsak az óvodásokra, hanem a felnőttek is viszik a megemlékezés virágait az idős szülőknek. Sőt, a temetőbe is jut ilyenkor néhány szál virág, esetleg kis csokor.

Győzelem napja (május 9.)

A hitleri Németországot ezen a napon győzték le a szövetséges csapatok. Ennek az ünnepnek a társadalmi elfogadottsága nem jött létre. Utóbb már nem is erőltették.

Hősök napja (május utolsó vasárnapja)

Erről a napról tilos volt megemlékezni, hiszen az „utolsó csatlós állam” katonáit egyetemlegesen „fasiszta kutyáknak” minősítette a marxista történetírás. Csak 1990 után engedett némileg ez az elutasítás. Székkutas község is emlékoszlopot állított a II. világháború áldozatainak. De erre is vonatkozik a társadalmi elfogadottság hiánya. Sokan vannak, akik az iskolában beléjük sulykolt szemlélet hatása alatt élnek. (Akik még 2008-ban is ragaszkodnak a Kun Béla utcához.)

Gyermeknap (május utolsó vasárnapja)

Ez az ünnep – bár előbb sem volt ismeretlen – úgy az iskolában, mint az óvodákban igen kedves, bensőséges ünneppé teljesedett ki. Rajta mérhető le, hogy az embereknek szükségük van az ünnepekre. A gyerekek szórakozását szolgálták a játszóterek, a versenyek, a társasjátékok. Sütemények, üdítők, fagyalt, esetleg az apukák számára néhány üveg sör tette ezt a napot emlékezetessé.

Pedagógus-nap

Érdekes módon 1947-ben Úrnapját jelölték ki erre a napra. Jó felismerés volt az, hogy a pedagógusokon nagyon sok múlik. Minden társadalom megbecsüli, hiszen a jövő nemzedék világszemlélete nagyrészt rajtuk is múlik. A legjobb munkát végzők, vagy a hatalmat legjobban kiszolgálók közt ezen a napon kitüntetések osztogattak. A tantestületben ebéddel egybekötött ünnepség zajlott.

Alkotmány ünnep (augusztus 20.)

Az eredetileg Szent István király ünnepe már a kisgazda-kormány idején, az új kenyér ünnepévé módosult. Igaz, hogy 1948-ban még olyan mondatok is elhangzottak az ünnepi szónoklatban, hogy „A jó Isten áldása legyen a magyar kenyéren”... De 1949-től kezdve már az új alkotmány ünnepeként a fennálló politikai rendszer önmagát kezdte ünnepelni.

Néphadsereg napja (szept. 29.) később Fegyveres erők napja

A pákozdi csata emlékét hivatott megőrizni, amikor Tito, az imperialisták láncos kutyája fenyegette hazánkat. Székkutason ugyan még helyőrség sem volt, de a közeli Orosháza és

Hódmezővásárhely laktanyái alkalmat adtak a néphadsereggel való kapcsolatok felvételére, az iskolák ilyen jellegű megemlékezésére, amikor nem rés, hanem bástya akartunk lenni a béke frontján.

Nagy Októberi Szocialista Forradalom (november 7.)

Már 1944. november –én a várostanács vezetői siettek köszönteni a megszálló szovjet hadsereg városunkban tartózkodó képviselőit a Szovjetunió legnagyobb ünnepe alkalmából. Eleinte még csak délután volt munkaszünet, de később már hetekkel előtte munkafelajánlásokkal igyekeztek ünnepelni ezt a napot, „amely megváltoztatta a világot”. Vannak még köztünk olyanok is, akik 2007-ben is úgy látták: „Ez a mi igazi ünnepünk”...

Télapó (december 6.)

A Szent Miklós napjának átfordítása az orosz télapó ünnepére, jó példája annak, hogyan szorítja ki az új a régít. Az iskolákban, óvodákban minden évben rendeznek télapó ünnepélyt. Ezzel sikerült felszámolni azt a miszticizmust, amit a mikulásvárás jelentett. „Ha rossz leszél, nem hoz a mikulás csak virgácsot!” Az iskolában a testvérrajok igyekeztek egymást meglepni holmi kis maguk készíttette ajándékkal: könyvjelzővel, pár szem szaloncukorral stb. A télapó ünnepség műsorában kis jelenetek, versek is szerepeltek. Pl.:

„Hull a pelyhes fehér hó
Jöjj el kedves Télapó”

„Télapó itt van,
Hó a subája,
Jég a cipője,
Leng a szakálla,
Zsák, zsák, teli zsák,
Piros alma, aranyág.”

A későbbi évek folyamán az jött a szokásba, hogy valaki beöltözött mikulásnak, körbejárva osztogatta az ajándékot. Végül valóságos iparág lett ebből. A télapó megrendelésre magánházakhoz is elmegy. A megszeppent gyerekekkel verset mondat, úgy adja elő zsákjából a szülőkkel előzőleg megbeszélte ajándékot.

Sztálin születésnapja (december 21.)

1948 után a világ dolgozói megünnepelték a nagy Sztálin születése napját is. Kihasználva a téli napforduló apropóját, koszorús költőnk versét szavalták az iskolások:

„Terjed a fény”, azaz december 21 után egy tyúklépéssel nyúlnak a napok...

Fenyő ünnep (december 25.)

A szocializmus éveiben sikerült a Megváltó születésének ünnepét az emberi szeretet ünnepévé szekularizálni. 1949-ig a betlehemjáró gyerekek még némileg emlékeztettek az ünnep lényegére, de aztán már a nevét is kiszorította a Fenyő ünnep. Színes iskolai ünnepségeket rendeztek, - téli versekkel, színpadi jelenetekkel a kivilágított fenyőfa mellett. A külső kellékek megvoltak, csak a tartalom lett más. Napjainkban már elmaradt a ruszki hódoltságra emlékeztető „fenyő ünnep” megnevezés, visszatért a karácsony szó, de milyen áron! A karácsony-biznisz szuggessziója alá kerül falu, város.

„Ajándékozza meg magát!” „Megérdemli Ön, hogy legyen új DVD-je, MP 3-ja, laptopja, vagy többmilliós autója. Az se baj, ha nincs pénze! Adunk mi hitelre is, akár 0 % kamatra Szabadon énekelhetik önök akár a „Mennyből az angyal” is - a profit az új gyarmatosítóké, a multinacionális cégeké...